

2.1. Kolektyvinių vartotojų interesų gynimas atstovaujamoju ieškiniu

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Privatinės teisės institutas
Prof. dr. Lina Novikovienė
E. paštas linan@mruni.eu

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla
Andrėja Novikovaite
E. paštas annovikovaite@stud.mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-23-01-09

Santrauka. 2023 m. birželio 25 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo Nr. I-657 13¹, 30, 32, 33, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas Nr. XIV-1472, kuriuo Vartotojų teisių apsaugos įstatymas buvo papildytas kolektyvinio vartotojų teisių gynimo nuostatomis, įtvirtintas atstovaujamojo ieškinio institutas. Vartotojų teisių apsaugos įstatymo pakeitimais ne tik prisidedama prie efektyvesnio kolektyvinių vartotojų interesų gynimo, bet ir suteikiama galimybė vartotojus atstovauti įgaliotoms vartotojų asociacijoms.

Kolektyviniai ieškiniai potencialiai gali padėti išspręsti problemas, kurių individualus bylinėjimasis nepajėgus išspręsti, todėl atstovaujamoju ieškiniu prisidedama prie kolektyvinių vartotojų interesų gynimo. Atstovaujantieji ieškiniai gali būti reiškiama ginant Atstovaujamojų ieškinių direktyvos (ES) 2020/1828 I priede išvardytuose Sąjungos aktuose nurodytus kolektyvinius vartotojų interesus.

Atstovaujantieji ieškiniai gali būti teikiami dėl uždraudžiamųjų priemonių taikymo ir dėl teisių gynimo priemonių taikymo. Teikiant atstovaujamojį ieškinį vartotojai nėra laikomi ieškovais, o pareiškiant ieškinį dėl uždraudžiamųjų priemonių taikymo apskritai nereikalaujama vartotojų dalyvavimo procese.

Lietuvoje atstovaujamojuose ieškiniuose pasirinktas „opt-in“ principas, kuris taikomas ir grupės ieškiniuose. Todėl tik tie vartotojai, kurie pateikė pareiškimą, kad sutinka, jog jų interesams būtų atstovaujama pareikštame ieškinyje, gali būti atstovaujami ir naudotis žalos atlyginimo priemonėmis.

Reikšminiai žodžiai: vartotojų teisių apsauga; vartojimo ginčai; atstovaujamoji ieškinys; grupės ieškinys; kolektyvinis vartotojų teisių gynimas.

Įvadas

2023 m. birželio 25 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo Nr. I-657 13¹, 30, 32, 33, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas Nr. XIV-1472 (toliau – Pakeitimo įstatymas)¹. Šiuo Pakeitimo įstatymu atlikti Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo (toliau – Vartotojų teisių apsaugos įstatymas arba VTAĮ) pakeitimai, prisidedantys prie vartotojų teisių gynimo stiprinimo Lietuvoje. Pokyčius paskatino siekis į Lietuvos nacionalinę teisę perkelti dar 2020 m. lapkričio 25 d. priimtą Europos parlamento ir Tarybos direktyvą 2020/1828 dėl atstovaujamojo ieškinių siekiant apsaugoti vartotojų kolektyvinius interesus (toliau – Atstovaujamojo ieškinių direktyva (ES) 2020/1828 arba Direktyva (ES) 2020/1828), skirtą „apsaugoti vartotojų kolektyvinius interesus, nacionaliniu lygmeniu sudaryti veiksmingas sąlygas reikšti ieškinius dėl vartotojų viešojo intereso gynimo ir taip užtikrinti aukštą vartotojų apsaugos lygį“². Taip pat 2023 m. birželio 25 d. įsigaliojo Civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo Nr. X-1809 priedo pakeitimo ir papildymo devintuoju⁶ skirsniu įstatymas³, kuris taip pat buvo papildytas nuostatomis dėl kolektyvinio vartotojų teisių gynimo, sudarančiomis palankesnes sąlygas kolektyvinių vartotojų interesų gynimui, įtvirtintas atstovaujamojo ieškinių institutas.

Poreikį taikyti kolektyvines teisių gynimo priemones nulemia įvairios priežastys: tai ir vartotojų racionalus abejingumas savo pažeistas teises ginti individualiu ieškiniu, ir nedidelė nuostolių suma, kai potencialiai būsima nauda yra mažesnė už patirtinas bylinėjimosi išlaidas, nenoras būti pirmuoju, pareiškusiu ieškinį konkrečiam atsakovui, kai yra žinoma, kad nukentėjusių yra daugiau ir pan. Kolektyvinė teisinė apsauga iš esmės reiškia galimybę kelioms nukentėjusioms šalims pareikšti savo (individualius) reikalavimus viename ieškinyje. Vietoj daugybės lygiagrečių individualių ieškinių, kuriuose sprendžiami panašūs, jei ne tie patys, fakto ir teisės klausimai, dėl visų reikalavimų nagrinėjamas tik vienas bendras ieškiny.

Šio straipsnio tikslas – pateikti kolektyvinių vartotojų teisių gynimo atstovaujamojo ieškiniu analizę. Tyrimo objektas – atstovaujamojo ieškiny kaip vartotojų kolektyvinių interesų gynimo institutas. Straipsnis parengtas remiantis mokslinės literatūros lingvistine, sistetine analize, taikytas dokumentų analizės metodas.

1 Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo Nr. I-657 13-1, 30, 32, 33, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo 2022 m. lapkričio 3 d. įstatymas Nr. XIV-1472, TAR, 2022-11-16, Nr. 23019.

2 „Seimo Žmogaus teisių komitetas pritarė palankesnių sąlygų ginti vartotojų kolektyvinius interesus reglamentavimui“, Lietuvos Respublikos Seimas, 2022 m. spalio 5 d. pranešimas žiniasklaidai, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35436&p_t=282471.

3 Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo Nr. X-1809 priedo pakeitimo ir įstatymo papildymo devintuoju⁶ skirsniu įstatymas, TAR, 2022-11-16, Nr. 23020.

2.1.1. Kolektyvinio vartotojų teisių gynimo prielaidos Europos Sąjungoje

Globalizacijos ir skaitmenizacijos procesai didina riziką, kad dėl tos pačios ar panašios komercinės veiklos gali nukentėti daug vartotojų. Didelio masto nesąžininga komercinė veikla gali pažeisti kolektyvinius Europos Sąjungos (toliau – ES) vartotojų interesus. Todėl kolektyvinė teisinė apsauga Europos Sąjungoje yra viena iš svarbių diskusijų temų⁴, kurių metu atkreipiamas dėmesys į vartotojų kolektyvinių interesų ir teisių gynimo būdų tobulinimą.

Dar 2008 m. Europos Komisija pasiūlė būtinybę nuodugniai apsvarstyti vartotojų teisių gynimo priemonių veiksmingumą. Atkreiptas dėmesys į tai, kad „masinės žalos atvejais“ individualūs skundai nėra pati veiksmingiausia teisių gynimo priemonė dėl didelių išlaidų ir sudėtingumo. Žaliojoje knygoje teigiama, kad „jei nuo piktnaudžiavimo nukentėję vartotojai nori iškelti bylą, jie susiduria su tokiais kliūtimis, kaip prieinamumas, veiksmingumas ir kaina. Tai ypač tinka ieškiniams, kuriuose išieškomos mažos vertės sumos. Sektoriai, kuriuose, vartotojų manymu, yra sunkiausia pasiekti žalos atlyginimo, jeigu iškelti masiniai ieškiniai, yra šie: finansinių paslaugų (39 proc. dokumentais pagrįstų atvejų), telekomunikacijų (12 proc.), transporto (8 proc.) bei kelionių ir turizmo sektorius (parduodant paslaugų paketus) (7 proc.). Tai sektoriai, kuriuose vartotojai vis labiau linkę savo veiklą susieti su kita šalimi“⁵. Taigi, jau tada buvo suvokta kolektyvinių žalos atlyginimo mechanizmų sukūrimo svarba, skatinant atstovavimo veiksmus teisminėse ir (arba) administracinėse procedūrose. Suprasta, kad reikia įtvirtinti modelį, kuriame daugiausia dėmesio būtų skiriama kolektyvinio ieškinio, kaip vartotojų teisių gynimo priemonės, mechanizmui, siekiant sukurti pasitikėjimą ir saugumą vartotojams, patyrusiems žalą dėl neteisėtos veiklos.

2013 m. birželio 11 d. Komisijos rekomendacijoje 2013/396/ES „Dėl Sąjungos teisės aktuose įtvirtintų teisių pažeidimo atvejais taikytinų valstybių narių įpareigojamųjų ir kompensacinių kolektyvinio teisių gynimo mechanizmų bendrųjų principų“ įtvirtintos principinės kolektyvinės vartotojų teisių gynimo nuostatos, kuriose kolektyvinis teisių gynimas apibrėžiamas kaip „i) teisinis mechanizmas, kuriuo bendrai dviem ar daugiau fizinių ar juridinių asmenų arba teisę pareikšti atstovaujамąjį ieškinį turinčiam subjektui užtikrinama galimybė reikalauti nutraukti neteisėtą veiklą (įpareigojamasis kolektyvinis teisių gynimas); ii) teisinis mechanizmas, kuriuo bendrai dviem ar daugiau fizinių ar juridinių asmenų, tvirtinančių, kad jiems padaryta masinė žala, arba teisę pareikšti atstovaujамąjį ieškinį turinčiam subjektui užtikrinama galimybė reikalauti žalos atlyginimo (kompensacinis kolektyvinis teisių gynimas)“⁶.

4 Žr., pvz., Louis Visscher ir Michael Faure, „A Law and Economics Perspective on the EU Directive on Representative Actions“, *Journal of Consumer Policy* 44, 3 (2021): 455–482; Jenny Buchner, *Kollektiver Rechtsschutz für Verbraucher in Europa* (Vandenhoeck & Ruprecht, 2015), 202, <https://doi.org/10.14220/9783737004343>.

5 „Žalioji knyga dėl kolektyvinio žalos atlyginimo vartotojams. Briuselis, 27.11.2008 KOM(2008) 794 galutinis“, 8, EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0794>.

6 „2013 m. birželio 11 d. Komisijos rekomendacija 2013/396/ES dėl Sąjungos teisės aktuose įtvirtintų teisių pažeidimo atvejais taikytinų valstybių narių įpareigojamųjų ir kompensacinių kolektyvinio teisių gynimo mechanizmų bendrųjų principų“. OJ L 201, 26.7.2013, p. 60–65, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:32013H0396>.

2018 m., vertindama šios 2013 m. rekomendacijos praktinį įgyvendinimą, Komisija nurodė, kad per tuos metus galimybė pasinaudoti kolektyvinio žalos atlyginimo mechanizmais valstybių narių nacionaliniuose įstatymuose nebuvo pakankamai sustiprinta, o daugelyje šalių kolektyvinio žalos atlyginimo veiksmai arba nebuvo numatyti, arba jiems buvo taikomos tam tikros sąlygos⁷. Būtinumą grįžti prie kolektyvinio vartotojų teisių gynimo lėmė ir „Dyzelgeito“ skandalo⁸ atgarsiai, dėl kurių ES buvo priversta iš naujo apsvaistinti savo aplinkos apsaugos politiką, išnagrinėti, kaip laikomasi jos taisyklių, ir galiausiai pasiūlyti teisių gynimo priemonės nukentėjusiems vartotojams.

Taigi, jei vartotojas patiria žalą dėl delikto arba susiduria su vartotojų teisių pažeidimu, jis gali pareikšti individualų ieškinį, ir atsakovui gali tekti nutraukti netinkamą elgesį, atlyginti nuostolius, pristatyti tai, ką privalėjo pristatyti ir pan. Tačiau galima išskirti keletą priežasčių, dėl kurių individualus ieškinys gali būti ne pati efektyviausia priemonė.

Visų pirma, ieškinio pateikimas yra susijęs su ieškovo išlaidomis, pavyzdžiui, advokato honoraras, žyminis mokestis, priešingos šalies išlaidos, kurias gali tekti atlyginti pralaimėjus bylą. Taip pat reikia paminėti ir laiką, kurį irgi reikia investuoti. Be to, pavieniam ieškovui gali būti sunku tiksliai numatyti būsimas išlaidas ir tikimybę laimėti teismo procesą. Taigi, išlaidų ir rizikos vengimas gali sumažinti paskatas pateikti ieškinį, nes jeigu įvertintos išlaidos viršija tikėtiną naudą, susijusią su ieškinio pareiškimu, pasak L. Visscher ir M. Faurel⁹, potencialus ieškovas gali likti „racionaliai apatiškas“ (angl. *rationally apathetic*). Net ir tais atvejais, jei potencialus ieškovas bus tikras, kad laimės bylą, bet išlaidos viršija naudą, jis neinicijuos ieškinio pareiškimą. Tačiau per didelis pasitikėjimas taip pat gali neigiamai paveikti laimėjimo tikimybės suvokimą.

Antra, vartotojas gali jaustis bejėgiškas, gali būti neryžtingas arba tiesiog psichologiškai nenorėti imtis teisinių veiksmų. Vartotojas gali pats nesiimti iniciatyvos, o laukti tol, kol kas nors kitas pradės procedūrą, ir tik tada pasinaudoti jos rezultatais neprisiimdamas jokių procedūros išlaidų. Tačiau jei per daug žmonių laukia, kol iniciatyvos imsis kas nors kitas, procedūra taip ir gali likti nepradėta.

Trečia, vartotojas gali nežinoti, kad jis yra delikto arba vartotojų teisių pažeidimo auka, arba gali baimintis, kad neturi pakankamai informacijos, kad galėtų įrodinėti, todėl taip pat vengs inicijuoti procedūrą.

Kolektyvinis ieškinys ypač aktualus išsklaidytų nuostolių (angl. *scattered losses*) atvejais, kai yra daug nukentėjusių asmenų ir kiekvienas jų patiria santykinai nedidelį nuostolį, tačiau bendras pažeidėjo padarytas nuostolis yra didelis¹⁰.

7 „Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee Brussels, 25.1.2018 COM(2018) 40 final“, EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2018:0040:FIN>.

8 Pasaulinis skandalas dėl manipuliavimo išmetamųjų teršalų bandymais.

9 Louis Visscher ir Michael Faure, „A Law and Economics Perspective on the EU Directive on Representative Actions“, *Journal of Consumer Policy* 44, 3 (2021): 458.

10 Gerhard Wagner, „Collective Redress – Categories of Loss and Legislative Options“, *Law Quarterly Review* 127

Kolektyviniai ieškiniai potencialiai gali padėti išspręsti problemas, kurių individualus bylinėjimasis nepajėgus išspręsti. Vienas tokių kolektyvinio žalos atlyginimo mechanizmų yra numatytas Atstovaujamojo ieškinių direktyvoje (ES) 2020/1828. Ši direktyva yra komunikato „Naujos galimybės vartotojams“ paketo dalis, kuriame buvo aiškiai išreikštas siekis sudaryti geresnes vartotojų teisių gynimo galimybes teigiant, kad „masinės žalos atvejais vartotojai turėtų galėti pareikšti ieškinį dėl savo teisių ne tik individualiai, bet ir taikant kolektyvines teisių gynimo priemones. Pavyzdžiui, „Dieselgate“ tipo byloje nukentėjusiųjų nuo nesąžiningos komercinės praktikos teisės galėtų būti ginamos kolektyviai pareiškiant atstovaujamojo ieškinį“¹¹. Priėmus Atstovaujamojo ieškinių direktyvą (ES) 2020/1828, ES žengė dar vieną žingsnį į priekį ir nustatė kolektyvinę vartotojų teisių apsaugą per atstovų ieškinius. Nustatomu reguliavimu siekiama „užtikrinti, kad vartotojai ES galėtų apsaugoti savo kolektyvinius interesus atstovaujamojo ieškiniu, kuriuos pareiškia atstovaujamoji subjektai (dar vadinami kompetentingais subjektais)“¹². Taigi atstovavimo veiksmai turi atlikti lemiamą vaidmenį tiek užtikrinant didesnę vartotojų galimybę kreiptis į teismą, tiek stiprinant vartotojų pasitikėjimą rinka.

Direktyvos (ES) 2020/1828 konstatuojamosios dalies 13 punktą numato, kad „šiuolaikiniame pasaulyje vartotojai veikia vis platesnėje ir labiau skaitmeninamoje rinkoje, o siekiant užtikrinti aukšto lygio vartotojų apsaugą reikia, kad tokiose srityse kaip duomenų apsauga, finansinės paslaugos, kelionės ir turizmas, energetika ir telekomunikacijos, bei bendrosios vartotojų teisės, būtų taikoma Direktyva (ES) 2020/1828, be kita ko, didėjant finansinių ir investicinių, skaitmeninių paslaugų paklausai tarp vartotojų, tose srityse taip pat svarbu gerinti vartotojų teisės vykdymo užtikrinimą“¹³. Tad Direktyva (ES) 2020/1828 taikoma atstovaujamojo ieškiniams, pareikštiems dėl šios direktyvos I priede nurodytų ES teisės nuostatų pažeidimų, kuriais daroma ar gali būti padaryta žala vartotojų kolektyviniams interesams. Šiame priede pateiktas ES teisės aktų, kurie apima vartotojų kolektyvinius interesus įvairiose veiklos srityse, sąrašas, sudarytas iš 66 pozicijų, tarp kurių yra teisės aktai, nustatantys keleivių teises, reglamentuojantys elektroninių ryšių paslaugas, finansines paslaugas, maisto saugą, cheminių medžiagų tvarkymą, energijos tiekimą, medicinos priemonių tiekimą, asmens duomenų apsaugą ir kt. Atitinkamai Lietuvos Respublikos teisingumo ministras 2022 m. lapkričio 21 d. įsakymu Nr. 1R-369 patvirtino Europos Sąjungos teisės aktų nuostatų, kurių pažeidimais daroma ar gali būti padaryta žala vartotojų kolektyviniams interesams, sąrašą¹⁴, kuris įsigaliojo 2023 m. birželio 25 d.

(2011): 63–64. <https://ssrn.com/abstract=1960904>.

11 „Komisijos komunikatas Europos parlamentui, Tarybai ir Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui „Naujos galimybės vartotojams“. COM/2018/183 final“, 6, EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0183>.

12 „Atstovaujamojo ieškinių direktyva“, Europos Komisija, https://commission.europa.eu/law/law-topic/consumer-protection-law/representative-actions-directive_lt.

13 *Ibid.*

14 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. lapkričio 21 d. įsakymas Nr. 1R-369 „Dėl Europos Sąjungos teisės aktų nuostatų, kurių pažeidimais daroma ar gali būti padaryta žala vartotojų kolektyviniams interesams, sąrašo patvirtinimo“, TAR, 2022-11-21, Nr. 23378.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Atstovaujamojo ieškinių direktyva (ES) 2020/1828 yra minimalaus harmonizavimo, leidžianti valstybėms narėms savo nacionalinėje teisėje nustatyti didesnes arba palikti galioti nustatytas direktyvoje procedūrinės kolektyvinio teisių gynimo priemones. Šios direktyvos 1 straipsnyje teigiama, kad ši direktyva nekliudo valstybėms narėms priimti arba palikti galioti procedūrinės priemones, skirtas vartotojų kolektyvinių interesų apsaugai nacionaliniu lygmeniu. Tačiau valstybės narės užtikrina, kad bent vienas procedūrinis mechanizmas, pagal kurį kompetentingi subjektai gali pareikšti atstovaujamosius ieškinius tiek uždraudžiamųjų priemonių, tiek teisių gynimo priemonių tikslu, atitiktų šią direktyvą.

2.1.2. Atstovaujamojo ieškinių esmė

Bendrajai prasme Direktyva (ES) 2020/1828 suteikia galimybę kompetentingiems subjektams vartotojų vardu kreiptis į teismą su atstovaujamoju ieškiniu. Šios direktyvos 3 straipsnio 4 dalis numato, kad „kompetentingas subjektas – vartotojų interesams atstovaujanti organizacija ar viešasis subjektas, kurį valstybė narė paskyrė kompetentingu atstovaujamesiems ieškiniams pareikšti pagal šią direktyvą“. Šie subjektai gali pareikšti ieškinius kaip ieškovai (savo vardu) vartotojų, kurie patys netampa bylos šalimi, interesais.

Iki 2023 m. birželio 25 d. Lietuvos nacionalinė teisė nustatė dvi vartotojų kolektyvinių interesų gynimo procesines formas:

- 1) vartotojų viešojo intereso gynimą;
- 2) grupės ieškinių bylų nagrinėjimą.

Svarstant klausimą, kuri procesinė forma būtų tinkamiausia atstovaujamojo ieškinių mechanizmo įgyvendinimui Lietuvoje, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso priežiūros komitete buvo pritarta, kad Direktyvoje (ES) 2020/1828 numatytas atstovaujamojo ieškinių mechanizmas būtų įgyvendinamas pritaikant vartotojų viešojo intereso gynimo institutą¹⁵.

Viešojo intereso gynimas yra įtvirtintas VTAĮ 30 straipsnyje, todėl buvo nutarta pakeisti šį straipsnį ir jo antrąją dalį išdėstyti taip: „Ieškinių dėl vartotojų viešojo intereso gynimo dėl verslininko padaryto Europos Sąjungos vartotojų apsaugos teisės aktų nuostatų pažeidimo, kuriuo daroma ar gali būti padaryta žala vartotojų kolektyviniams interesams, kai ieškinį vartotojų vardu, siekdamas verslininko veiksmų ar neveikimo nutraukimo, jų uždraudimo ir (ar) vartotojų teisių gynimo priemonių taikymo, pareiškia šio įstatymo 32 straipsnyje nurodytas subjektas kaip ieškovas, nagrinėjimo ypatumus nustato Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymas. Europos Sąjungos vartotojų apsaugos teisės aktų nuostatų sąrašą tvirtina teisingumo ministras.“

15 „Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo Nr. I-657 13¹, 30, 32, 33, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo Nr. X-1809 priedo pakeitimo ir papildymo devintuoju⁶ skirsniu įstatymo projektų aiškinamasis raštas“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/86885610236e11edb36fa1cf41a91fd9?jfwid=1bwliw90qq>.

Gali kilti klausimas, kodėl įgyvendinant Atstovaujamųjų ieškinių direktyvą (ES) 2020/1828 buvo nuspręsta atstovaujamesiems ieškiniams pritaikyti vartotojų viešojo intereso gynimo institutą, o ne grupės ieškinį, kurį reglamentuoja Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) XXIV¹ skyrius? Priežastys, nulėmusios tokį pasirinkimą, slypi paties grupės ieškinio išskirtinume, palyginti su Direktyvoje (ES) 2020/1828 nustatytu atstovaujamųjų ieškinių nagrinėjimo modeliu.

CPK 441¹ straipsnio 2 dalyje numatyta, kad pagal grupės ieškiniams nustatytą tvarką nagrinėjami ginčai, kai ieškinys grindžiamas tapačiomis arba panašiomis faktinėmis aplinkybėmis ir juo siekiama tuo pačiu teisinės gynybos būdu apginti į grupę susijungusių fizinių ar juridinių asmenų, kurie pareiškė ieškinį, tapačias ar panašaus pobūdžio materialines teises ar įstatymų saugomus interesus. Iš šios teisės normos matyti, kad grupės ieškinio bylose patys vartotojai laikomi ieškovais.

O pagal Atstovaujamųjų ieškinių direktyvą (ES) 2020/1828, pareiškiant atstovaujamąjį ieškinį, kuriuo siekiama, kad atsakovui būtų taikomos uždraudimo priemonės, atskiri vartotojai neprivalo pareikšti pageidavimo, kad jiems būtų atstovaujama, t. y. apskritai nereikalaujama vartotojų dalyvavimo procese, bet lygiai taip pat nereikalaujama ir atsisakymo. Pareiškiant atstovaujamąjį ieškinį dėl žalos atlyginimo priemonių (kompensacijos, remonto, pakeitimo ir pan.), situacija yra kitokia: Atstovaujamųjų ieškinių direktyvos (ES) 2020/1828 9 straipsnio 2 dalyje reikalaujama, kad valstybės narės nustatytų taisykles, kaip ir kuriame atstovaujamojo ieškinio dėl teisių gynimo priemonių etape atskiri atstovaujamojo ieškinio suinteresuoti vartotojai gali aiškiai ar numanomai, laikydamiesi atitinkamų terminų, po atstovaujamojo ieškinio pareiškimo išreikšti savo norą ar nenorą būti atstovaujamiems kompetentingo subjekto tame atstovaujamajame ieškinyje ir kad jiems to atstovaujamojo ieškinio rezultatas būtų ar nebūtų privalomas.

CPK 441¹ straipsnio 3 dalyje taip pat numatyta, kad rengiant grupės ieškinį, būtinas advokato dalyvavimas. „Advokato atstovavimas grupei būtinas teismui nagrinėjant grupės ieškinio bylą. Šie reikalavimai netaikomi, kai:

- 1) grupės atstovas yra grupės narys, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą;
- 2) grupei atstovauja asociacija arba kitas viešasis juridinis asmuo, profesinė sąjunga ir bylą teisme veda šios asociacijos arba kito viešojo juridinio asmens, profesinės sąjungos darbuotojas, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą“.

Be to, CPK įtvirtina reikalavimą, kad grupės ieškinį gali pareikšti ne mažiau kaip dvidešimt fizinių ar juridinių asmenų, raštu išreiškusių savo valią būti grupės nariais ir pareikšti ieškinį teismui (CPK 441³ straipsnio 2 dalis). Taip pat būtinas grupės atstovas, kuris yra reikalavimą byloje pareiškiantis ir bylos baigtimi suinteresuotas grupės narys (išskyrus 441⁴ straipsnio 2 dalyje numatytą atvejį, kai grupės atstove gali būti asociacija arba kitas viešasis juridinis asmuo, profesinė sąjunga, kai grupės ieškiniu reiškiami reikalavimai kyla iš teisinių santykių, tiesiogiai susijusių su asociacijos arba kito viešojo juridinio asmens, profesinės sąjungos veiklos tikslais ir sritimi, ir kai ne mažiau nei dešimt grupės narių yra asociacijos arba kito viešojo juridinio asmens, profesinės sąjungos nariai), kuris grupės narių vardu pasirašo ieškinį ir kartu su grupės advokatu (išskyrus

minėtus atvejus, kai grupei turėti advokatą neprivaloma) veda grupės ieškinio bylą atstovaudamas visų grupės narių interesams (CPK 441⁴ straipsnio 1 dalis).

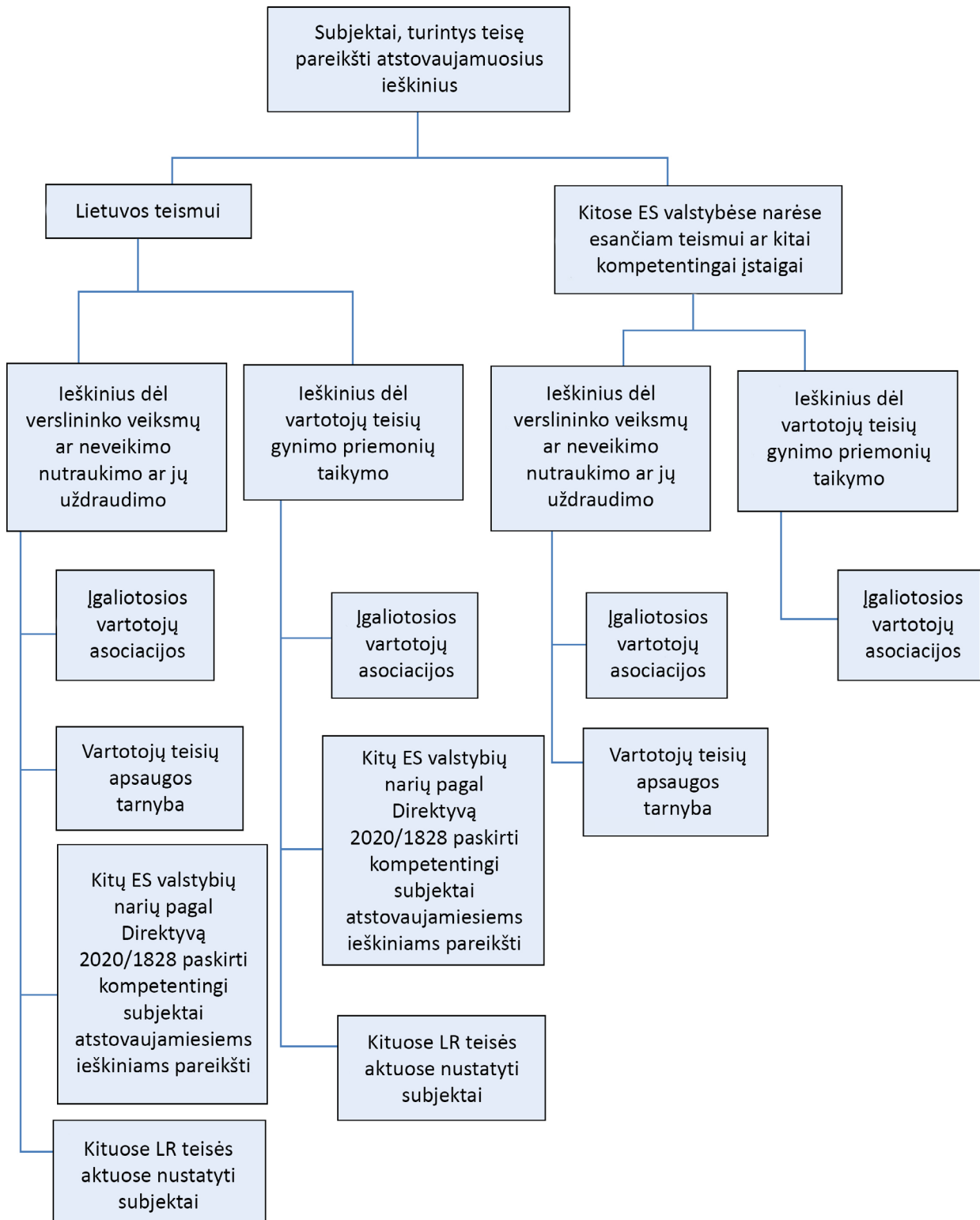
Kalbant apie atstovaujamojo ieškinio esmę paminėtina, kad Direktyvos 3 straipsnio 5 dalis numato, kad atstovaujamasis ieškinys yra skirtas vartotojų kolektyvinių interesų apsaugai, kuri vartotojų vardu, siekdamas uždraudžiamosios priemonės, teisių gynimo priemonės arba abiejų šių priemonių, pareiškia kompetentingas subjektas kaip šalis ieškovė. Iš šios nuostatos išeina, kad yra dvi atstovaujamojo ieškinių rūšys, tai:

- a) atstovaujamasis ieškinys dėl uždraudžiamųjų priemonių taikymo;
- b) atstovaujamasis ieškinys dėl teisių gynimo priemonių taikymo.

Atstovaujamasis ieškinys dėl uždraudžiamųjų priemonių taikymo gali būti reiškiamas dėl verslo subjektų veiksmų nutraukimo ar uždraudimo. VTAĮ 32 straipsnio 1 dalis numato, kad teisę pareikšti atstovaujamojo ieškinį dėl vartotojų viešojo intereso gynimo, kuriuo prašoma nutraukti verslininko veiksmus ar neveikimą ar juos uždrausti, turi: 1) Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba; 2) įgaliotoji vartotojų asociacija; 3) vartotojų interesams atstovaujanti organizacija, valstybės valdžios institucija ar kitas viešasis subjektas, kitos ES valstybės narės paskirtas ieškiniams pareikšti pagal Direktyvą (ES) 2020/1828 ir Europos Komisijos nurodytas pagal šią direktyvą paskelbtame kompetentingų subjektų sąraše; 4) kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatyti subjektai (žr. 1 pav.).

Atstovaujamasis ieškinys dėl teisių gynimo priemonių taikymo gali būti reiškiamas dėl žalos atlyginimo, kompensacijos sumokėjimo, remonto darbų atlikimo, prekės pakeitimo, kainos sumažinimo, sutarties nutraukimo ir sumokėtos kainos grąžinimo. Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo Nr. X-1809 priedo pakeitimo ir papildymo devintuoju⁶ skirsniu įstatymo 31²⁴ straipsnio 2 dalyje teigiama, kad „teisių gynimo priemone laikoma verslininko pareiga užtikrinti Europos Sąjungos teisės akte arba Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nustatytos vartotojo teisės įgyvendinimą“. VTAĮ 32 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad ieškinį dėl vartotojų viešojo intereso gynimo, kuriuo prašoma taikyti vartotojų teisių gynimo priemones, turi teisę pareikšti: 1) įgaliotoji vartotojų asociacija; 2) vartotojų interesams atstovaujanti organizacija, valstybės valdžios institucija ar kitas viešasis subjektas, kitos ES valstybės narės paskirtas ieškiniams pareikšti pagal Direktyvą (ES) 2020/1828 ir Europos Komisijos nurodytas pagal šią direktyvą paskelbtame kompetentingų subjektų sąraše; 3) kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatyti subjektai (žr. 1 pav.).

Taip pat tiek Direktyva (ES) 2020/1828, tiek VTAĮ 33 straipsnio 1 dalis numato, kad gali būti pareiškiamas atstovaujamasis ieškinys dėl vartotojų kolektyvinių interesų gynimo kitos ES valstybės narės teismui ar kitai kompetentingai įstaigai, kad būtų priimtas sprendimas, įpareigojantis verslininką nutraukti tam tikrus veiksmus ar neveikimą arba juos uždrausti. VTAĮ 33 straipsnio 2 dalis įtvirtina subjektų, turinčių tokią teisę, sąrašą (žr. 1 pav.).

1 pav. Subjektai, turintys teisę pareikšti atstovaujamuosius ieškinius. Šaltinis: <https://www.vvtat.lt/veiklos-sritis/vartotoju-kolektyviniu-interesu-gynimas/subjektai-turintys-teise-pareiksti-ieskinius/891>

1 paveiksle matyti, kad Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba yra įgaliota pareikšti atstovaujamuosius ieškinius tik dėl uždraudžiamųjų priemonių taikymo (įskaitant tarpvalstybinius

atstovaujamuosius ieškinius).

Ieškinius kitoje ES valstybėje narėje gali pateikti tik ta įgaliotoji vartotojų asociacija, kuri yra pateikusi Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai prašymą būti paskirta tokių ieškinių pareiškimo tikslais.

2023 m. birželio 25 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. gruodžio 22 d. įsakymas Nr. 1R-422 „Dėl Teisingumo ministro 2020 m. balandžio 30 d. įsakymo Nr. 1R-123 „Dėl įgaliotųjų vartotojų asociacijų sąrašo sudarymo ir tvarkymo aprašo patvirtinimo“ pakeitimo, kuriuo buvo pakeista vartotojų asociacijų patikrinimo ir išbraukimo iš įgaliotųjų vartotojų asociacijų sąrašo tvarka. Atitinkamai VVTAT iki 2023 m. birželio 25 d. turėjo patikrinti, ar šios asociacijos atitinka VTAĮ 131 straipsnio 2 dalies reikalavimus ir ar jos atitinkamai turi teisę reikšti atstovaujamuosius ieškinius. Šiuo metu Lietuvoje veikia dvi įgaliotosios vartotojų asociacijos, tai Vartotojų aljansas ir Lietuvos nacionalinė vartotojų federacija.

2.1.3. Atstovaujamojo ieškinio finansavimas

Atstovaujamojo ieškinio teisinis statusas glaudžiai susijęs su kolektyvinio vartotojų teisių gynimo finansavimo klausimais. Šiuo aspektu galima pasakyti, kad pagrindinis Atstovaujamųjų ieškinių direktyvos (ES) 2020/1828 trūkumas yra tas, kad joje nenumatyta aiški kolektyvinių ginčų finansavimo sistema. Ankstesnio projekto nuostata, kuria buvo nustatyta, kad valstybės narės turi pasirūpinti pakankamu reikalavimus atitinkančių subjektų finansavimu¹⁶, neišlaikė savo vietos teisėkūros procese dėl valstybių narių pasipriešinimo. Vietoje šios normos Direktyvos 20 straipsnio 1 dalyje dabar yra įtvirtinta „neprivalomo pobūdžio“ nuostata, kad „valstybės narės imasi priemonių, kuriomis siekiama užtikrinti, kad proceso išlaidos, susijusios su atstovaujamaisiais ieškiniiais, kompetentingiems subjektams nekliudytų veiksmingai naudotis jų teise prašyti taikyti priemones, nurodytas 7 straipsnyje“. Atitinkamai šio straipsnio 2 dalis numato, kad „priemonės, nurodytos 1 dalyje, gali būti, pavyzdžiui, viešasis finansavimas, įskaitant struktūrinę paramą kompetentingiems subjektams, taikytinų teismo ar administracinių mokesčių apribojimas arba galimybė gauti teisinę pagalbą“. Nors ši norma nėra finansavimo garantija kompetentingiems subjektams, viešasis finansavimas irgi nėra optimalus sprendimas. Kaip yra pastebėjęs H. Woopen¹⁷, kompetentingi subjektai, kurie daugiau ar mažiau yra priklausomi nuo viešojo finansavimo, gali tapti politinės įtakos objektu.

Direktyvoje (ES) 2020/1828 taip pat nenumatyta jokių garantijų, kad kompetentingi subjektai galės gauti trečiųjų šalių finansavimą. Direktyvos 10 straipsnis, numatantis trečiųjų šalių

16 Pasiūlymo COM (2018) 184 final 15 straipsnyje nustatyta: „Valstybės narės imasi būtinų priemonių, siekdamos užtikrinti, kad su atstovaujamaisiais ieškiniiais susijusios procesinės išlaidos netaptų finansine kliūtimi kompetentingiems subjektams veiksmingai įgyvendinti teisę prašyti taikyti 5 ir 6 straipsniuose nurodytas priemones, pvz., apriboja taikomus teismo ar administracinius mokesčius, suteikia jiems galimybę prirėkus pasinaudoti teisine pagalba arba šiam tikslui suteikia jiems valstybinį finansavimą.“

17 Herbert Woopen, „Kollektiver Rechtsschutz – Ziele und Wege“, *Neue Juristische Wochenschrift (NJW)* 71, 3 (2018): 133, 136.

finansavimo galimybę, iš esmės apeliuoja į nacionalinius teisės aktus nurodydamas, kad trečiosios šalies finansavimas galimas „tik tais atvejais, kai nacionaliniai teisės aktai leidžia trečiųjų šalių finansavimą“. Šiame direktyvos straipsnyje taip pat numatytos papildomos apsaugos nuo interesų konfliktų priemonės ir reikalaujama tam tikro lygio skaidrumo, kad „būtų užkirstas kelias interesų konfliktams ir kad trečiųjų šalių, kurios yra ekonomiškai suinteresuotos atstovaujamojo ieškinio dėl teisių gynimo priemonių pareiškimu arba jo rezultatu, finansavimas nenukreiptų atstovaujamojo ieškinio nuo vartotojų kolektyvinių interesų apsaugos“.

Pavyzdžiui, Vokietijoje, reaguojant į Vokietijos vartotojų asociacijų nesugebėjimą surinkti visų masinės žalos įvykių ir tai, kad Vokietijos civilinio proceso teisėje nėra veiksmingos kolektyvinio žalos atlyginimo priemonės, pastaraisiais metais atsirado nauja teisinių paslaugų rinka. Teisinių technologijų bendrovės ir specialiosios paskirties įmonės (*Rechtsverfolgungsgesellschaften*) ėmėsi masinio bylinėjimosi verslo. „Šių bendrovių verslo modelis grindžiamas reikalavimų sujungimu perleidžiant reikalavimo teises pagal materialinę teisę. Jos taip pat siūlo finansavimą bylinėjimuisi, veikdamos 25–30 proc. sėkmės mokesčio pagrindu. Šiuo atžvilgiu tokios bendrovės naudojasi teisine spraga Vokietijos teisėje, kadangi egzistuoja griežti apribojimai advokatams susitarti dėl sėkmės mokesčio (*contingency-fee arrangements*) arba siūlyti finansavimą bylinėjimuisi. Tačiau skolų išieškojimo bendrovėms, net jei procesui vadovauja advokatai, atitinkamas draudimas nenustatytas. Todėl skolų išieškojimo bendrovės labai dažnai reiškia ieškinius dėl žalos atlyginimo ir vartotojų teisėje.“¹⁸

Šiame kontekste galima paminėti teisinių technologijų bendrovę „MyRight“ ir panašius startuolius, kurie siūlo teises paslaugas rizikos vengiantiems asmenims, kurie nenori bylinėtis savo pačių procesine rizika. Būtent teisinių technologijų įmonė „MyRight“ buvo toji bendrovė, kuri dėl VW emisijų skandalo („dizelgeito“) nukentėjusiems automobilių savininkams sudarė galimybę registruoti skundus prieš „Volkswagen“ grupę per jos internetinę platformą. Automobilių pirkėjų skundai buvo skirstomi į skirtingas grupės ieškinių prieš VW kategorijas, pavyzdžiui, pagal automobilio pagaminimo metus arba modelį. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad šiuo atveju buvo sutelktas didžiausias tokio pobūdžio kada nors Europoje teismui pateiktas grupės ieškinys, kurio suma viršija 350 milijonų eurų. Šiuo metu minėta teisinių technologijų bendrovė siūlo daugiau produktų ir paslaugų, kurie padeda sudaryti geresnes sąlygas kolektyvinių interesų gynimui, pavyzdžiui, telkiami vartotojai prieš „Airbnb“¹⁹ dėl neteisėto paslaugų mokesčio už daugkartinių užsakymų atšaukimą išskaičiavimo, taip pat prieš „Online-casino“²⁰ dėl pralaimėjimo internetiniame kazino ir pinigų atgavimo.

Kita su bylinėjimosi finansavimu susijusi problema yra ta, kad jeigu vartotojų asociacija neturės galimybės gauti išorinio finansavimo, o grupinių ieškinių bylos liks teisinių technologijų

18 Astrid Stadler, „Are Class Actions Finally (Re)conquering Europe? Some Remarks on Directive 2020/1828“, *Juridica International* 30 (2021): 19.

19 „Airbnb Unzulässige Stornogebühr zurückholen“, MyRight, <https://www.myright.de/airbnb-geld-zurueck>.

20 „Online Casino Geld zurück“, MyRight, <https://www.myright.de/online-casino-geld-zurueck>.

bendrovėms, vartotojai galės gauti kompensaciją už savo teisių pažeidimą tik atidavę nemažą dalį kompensacijos šioms bendrovėms kaip sėkmės mokestį. Teisinėje literatūroje yra išsakoma idėja, kad „Europos nacionaliniai įstatymų leidėjai turėtų apsvarstyti alternatyvų kolektyvinio bylinėjimosi finansavimo būdą: įsteigti fondą, kuris galėtų teikti finansinę paramą reikalavimus atitinkantiems subjektams arba individualiems ieškovams, veikiantiems vartotojų grupės vardu. Toks fondas turėtų būti pajėgus užpildyti spragą, kai nėra kitų finansavimo šaltinių“²¹.

Tokia idėja turi savo pagrindą, kadangi trečioji šalis, teikianti finansavimą, gali domėtis tik tam tikromis bylomis, ypač tomis, kuriose prašoma didelės piniginės kompensacijos, iš kurių gali būti išskaičiuojamas sėkmės mokestis. Tačiau Atstovaujamojo ieškinių direktyva 2020/1828 apima ir tas bylas, kurios galimai nebus patrauklios komerciniams finansuotojams. Be teismo įsakymo priemonių (8 straipsnis), ji apima tiek žalos atlyginimą kompensacijos būdu, tiek remontą, pakeitimą, kainos sumažinimą, tiek sutarties nutraukimą ir sumokėtos kainos grąžinimą (9 straipsnis). Trečiųjų šalių finansuotojai nebus suinteresuoti imtis visų šių rūšių bylų, nes vartotojų reikalavimai dėl prekės pakeitimo, remonto, prekės kainos sumažinimo, sutarties nutraukimo ir pinigų sugrąžinimo nebus komerciškai patrauklūs, todėl nacionalinio ar Europos lygmens valstybinio fondo sukūrimas leistų išspręsti bylinėjimosi finansavimo problemą. Pavyzdžiui, tokie fondai veikia Kanadoje²².

A. Stadler²³ teigimu, ES valstybių narių įstatymų leidėjai iki šiol labai nenoriai steigė šias priemones, nes trūko pradinių lėšų. Jos teigimu, yra keletas galimybių, kaip tokius fondus aprūpinti lėšomis, pvz., kai grupinis bylinėjimasis yra sėkmingas ir baigiasi susitarimu, grupės nariai dažnai nereikalauja visų kompensacijos lėšų, tad likutis turėtų būti nukreiptas į tokį fondą kaip tam tikras *cy-pres* sprendimas; administracinės piniginės baudos antimonopolinėse bylose galėtų būti dar vienas finansavimo šaltinis, pavyzdžiui, milijardinė bauda, 2019 m. paskirta „Volkswagen“ kompanijai už išmetamųjų teršalų sukčiavimo įtaiso naudojimą savo dyzeliniuose automobiliuose; be to, atsakovai daugelyje valstybių narių turi mokėti administracines baudas už konkurencijos arba vartotojų teisių pažeidimus. Šios baudos taip pat galėtų būti naudojamos fondui, skirtam būsimiems kolektyviniams žalos atvejams.

Reziumuojant galima teigti, kad toks fondas išties turi visą teisę egzistuoti, tik svarbu užtikrinti, kad fondo valdytojas garantuotų skaidrų pagrįstų paraiškų finansavimą, o nepagrįsti ieškiniai nebūtų finansuojami. Taip fondas atliktų pirminį patikrinimą, leidžiantį apsisaugoti nuo piktnaudžiavimo kolektyvinio žalos atlyginimo ieškiniiais.

21 Jenny Buchner, *Kollektiver Rechtsschutz für Verbraucher in Europa* (Vandenhoeck & Ruprecht, 2015), 202, <https://doi.org/10.14220/9783737004343>.

22 „Class Proceedings Fund“, The Law Foundation of Ontario, <https://lawfoundation.on.ca/for-lawyers-and-para-legals/class-proceedings-fund/>.

23 Stadler, *supra note*, 18: 20.

2.1.4. Atstovaujamojo ieškinio padėtis Lietuvoje ir Baltijos šalyse

Lietuvos teismuose šiuo metu nėra pateiktų atstovaujamųjų ieškinių, o grupės ieškiniai irgi dar tik skinasi kelią. Vienas grupės ieškinys priimtas Vilniaus apygardos teisme 2023 m. liepos 3 d. (civilinė byla Nr. e2-1879-392/2023). Jį pateikė asociacija Lietuvos nacionalinė vartotojų federacija. Grupės ieškinys buvo pateiktas dėl pripažinimo, kad kelionės organizatorius neįvykdė įsipareigojimų įvykdyti iš anksto organizuotas turistines keliones bei ekskursijas, ir negrąžino nei už keliones, nei už kitas su kelionėmis susijusias paslaugas sumokėtų piniginių lėšų, neatlygino turistams – vartotojams – neturtinės žalos, tokiais savo veiksmais pažeidė grupės narių teises ir interesus. Grupę sudaro 124 turistai / vartotojai, nukentėję nuo kelionės organizatoriaus „World Visitor AS“, kuris veikė per kelionės agentą UAB „Orange Style“, savo ruožtu kiti nukentėję vartotojai buvo kviečiami prisijungti prie grupės ieškinio²⁴.

Dar vieną kolektyvinį ieškinį pagal grupės ieškinio reguliavimą dar iki Atstovaujamųjų ieškinių direktyvos perkėlimo asociacija „Vartotojų aljansas“ 2022 m. lapkričio mėn. inicijavo prieš trumpalaikės automobilių nuomos platformą „CityBee“ valdančią UAB „Prime Leasing“. Grupės ieškinys pareikštas dėl asmens duomenų pažeidimo po to, kai Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos sprendimu įmonė buvo pripažinta padariusi asmens duomenų apsaugos pažeidimą ir jai buvo paskirta 110 tūkst. Eur bauda²⁵. 2023 m. pabaigoje byla teisme dar buvo pasirengimo nagrinėti stadijoje.

2023 metais asociacija „Vartotojų aljansas“ telkė vartotojų grupę dar vienam grupės ieškiniiui, kuris 2024 metais taip pat bus teikiamas pagal grupės ieškinio institutą, kadangi byla neturi europinio aspekto, kurio reikia atstovaujamesiems ieškiniams. Grupės ieškinys bus teikiamas dėl vairavimo mokyklų kartelio po to, kai Konkurencijos tarybos sprendimu²⁶ buvo konstatuota, kad buvo kartelinis susitarimas. Konkurencijos tarybos sprendimas buvo skundžiamas teismui, tačiau Vilniaus apygardos administracinis teismas skundus atmetė²⁷, o Vyriausiasis administracinis teismas²⁸ tik sumažino baudas, bet sprendimo esmę, kad kartelinis susitarimas buvo, paliko.

Kalbant apie atstovaujamųjų ieškinių perspektyvas Lietuvoje reikia tikėtis, kad šis institutas suras savo vietą vartotojų teisių gynimo sistemoje. Tačiau pernelyg optimistiškiems neleidžia

24 „Kvietimas prisijungti prie ieškinio atsakovui World Visitor AS“, Lietuvos nacionalinė vartotojų federacija, http://vartotojuteises.lt/kvietimas_prisijungti_prie_ieskinio_atsakovui_world_visitor_as.

25 Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, „Automobilių nuomos bendrovei skirta bauda dėl duomenų saugumo pažeidimo pagal Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą“ (2021), [https://vdai.lrv.lt/uploads/vdai/documents/files/2021%20Prime%20Leasing%2C%20CityBee%20\(Privatus\).pdf](https://vdai.lrv.lt/uploads/vdai/documents/files/2021%20Prime%20Leasing%2C%20CityBee%20(Privatus).pdf).

26 Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2018 m. gruodžio 17 d. nutarimas Nr. 2S-7 (2018) „Dėl ūkio subjektų, teikiančių vairavimo mokymo paslaugas, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 5 straipsnio reikalavimams“. https://kt.gov.lt/uploads/docs/docs/3705_2de8c4a97568bfd851c2746d0f8b23f4.pdf.

27 Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. sausio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-386-1063/2020. <https://kt.gov.lt/lt/dokumentai/teismo-sprendimas/id.413>.

28 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. kovo 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-109-556/2021. <https://kt.gov.lt/lt/dokumentai/teismo-sprendimas/id.414>.

būti tas faktas, kad Lietuvoje grupės ieškiniuose taikomas *opt-in* principas perkeltas ir į atstovaujamos grupės ieškinius. Todėl tik tie vartotojai, kurie pateikė pareiškimą²⁹, kad sutinka, jog jų interesams būtų atstovaujama pareikštame ieškinyje, gali būti atstovaujami ir naudotis žalos atlyginimo priemonėmis. Teismui, priėmusiam ieškinį dėl žalos atlyginimo priemonių taikymo, Civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo Nr. X-1809 priedo pakeitimo ir papildymo devintuoju⁶ skirsniu įstatymu nustatyta pareiga specialiame interneto puslapyje paskelbti pranešimą apie ieškinyje nurodytų vartotojų galimybę kompetentingam subjektui pateikti pareiškimą, kad jie sutinka, jog jų interesams būtų atstovaujama pareikštu ieškiniu. „Atsižvelgdamas į ieškinio dalyką ir pagrindą, į vartotojų, kurių kolektyviniams interesams atstovaujama pareikštu ieškiniu, skaičių ir jų sklaidą, teismas skelbiamame pranešime nustato nuo trisdešimt iki devyniasdešimt dienų terminą šioje dalyje nurodytam pranešimui pateikti.“³⁰

Žvelgiant iš vartotojų teisių apsaugos perspektyvos, palankesnis vartotojams yra *opt-out* modelis, pagal kurį laikoma, kad visi potencialūs grupės nariai tyliai prisijungė prie grupės ir galės pasinaudoti teigiamu sprendimu net jei jo neprašė, nebent jie aiškiai atsisakytų dalyvauti grupės veikloje. Tad *opt-out* mechanizmo atveju visos nukentėjusiosios šalys yra automatiškai saistomos proceso rezultatų, jos gali pasitraukti iš grupės pateikdamos aiškų pareiškimą, tačiau neprarasdamos teisės į individualius ieškinius. Šis modelis itin tinka nedidelių ir išsklaidytų nuostolių atveju, nes nereikia imtis individualių veiksmų, o vartotojų teisių pažeidimai neretai būtent tuo ir pasižymi.

G. E. Kodek teigimu, kadangi vartotojai nėra linkę būti aktyvūs gindami savo pažeistas teises, *opt-out* sprendimas yra efektyvesnė priemonė, nes įveiktų racionalią apatiją ir užtikrintų geresnį atgrasomąjį poveikį. Taigi, *opt-out* sprendimas galėtų būti laikomas veiksmingiausiu sprendimu kaip spręsti plačiai paplitusios ir išsklaidytos žalos problema³¹.

O esant *opt-in* modeliui potencialūs grupės nariai privalo aiškiai prisijungti prie grupės pateikdami aiškų pareiškimą: jei jie to nepadarys, negalės pasinaudoti sprendimu. Tad *opt-in* modelis palankesnis verslininkui, kadangi sudaromos sąlygos paskaičiuoti tikėtinas galimų tokių kolektyvinių ieškinių išlaidas ir, matant nedideles papildomas sąnaudas, ir toliau nepaisyti įstatymų, pažeidinėti vartotojų teises ginančias normas.

Šiame kontekste verta atkreipti dėmesį į tai, kad Direktyva (ES) 2020/1828 leidžia valstybėms narėms nustatyti taisykles dėl suinteresuotų vartotojų valios išraiškos būdo (t. y. leidžiamas

29 Teisingumo ministro 2023 m. vasario 1 d. įsakymu Nr. 1R-44 „Dėl pareiškimo dėl sutikimo būti atstovaujama nagrinėjant kompetentingo subjekto pareikštą ieškinį dėl teisių gynimo priemonių taikymo formos patvirtinimo“ patvirtinta tokio pareiškimo forma.

30 Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo Nr. X-1809 priedo pakeitimo ir įstatymo papildymo devintuoju⁶ skirsniu įstatymo 31³⁰ straipsnio 3 dalis.

31 Georg E. Kodek, „Kollektiver Rechtsschutz in Europa – Diskussionsstand und Perspektiven“, iš *Festschrift für Christian Nowotny zum 65. Geburtstag*, red. Walter Blocher, Martin Gelter and Michael Pucher (Vienna: MANZ Verlag, 2015), 148.

tiek *opt-in*, tiek *opt-out* modelis). ES valstybėse narėse esama įvairios praktikos dėl vartotojų valios išreiškimo būdo grupės ieškiniuose. Didžioji dauguma pasisako už *opt-in* procedūrą, kuri yra mažiau konstituciškai ginčytina nei *opt-out* procedūra. Apskritai manoma, kad „*opt-in* sistema labiau atitinka valstybių narių teises ir konstitucines tradicijas, ypač šalių autonomijos principą“³², tad Europos valstybės narės teikia pirmenybę pasirinkimo dalyvauti (*opt-in*) sistemai. Tokia sistema yra Austrijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje, Lenkijoje. Nors prancūziškas mechanizmas taip pat grindžiamas *opt-in* sistema, joje numatyta vadinamoji „vėlyvojo pasirinkimo taisyklė“ (angl. *late opt-in rule*), kuri reiškia, kad „potencialūs ieškovai gali prisijungti prie grupės tik tada, kai priimamas sprendimas dėl atsakomybės ir per teismo nustatytą laikotarpį (pavyzdžiui, vartotojų byloje šis laikotarpis negali būti trumpesnis nei du mėnesiai ir ilgesnis nei šeši mėnesiai)“³³.

Kai kurios valstybės narės, pavyzdžiui, Belgija yra pasirinkusi mišrią abiejų procedūrų formą, leidžiančią teismams nuspręsti, kas tinkamiausia nagrinėjamoje byloje ir pasirinkti, kuri principą taikyti. Tačiau jeigu šalys sutinka pasiekti susitarimą, jos gali pačios pasirinkti, ar pageidauja, kad sistema būtų *opt-in*, ar *opt-out*³⁴. Nyderlandai pasirinko *opt-out* taisyklę³⁵.

Žvelgiant į kaimyninių Baltijos šalių patirtį reikia pasakyti, kad, nepaisant to, kad Atstovaujamojų ieškinių direktyvos (ES) 2020/1828 perkėlimo į nacionalinę teisę terminas buvo nustatytas iki 2022 m. gruodžio 25 d., tiek Latvija, tiek Estija šio termino nesilaikė ir perkėlimas vyko ir 2023 metais. Latvijoje³⁶ planuojamas įdiegti *opt-in* modelis: atstovauti bus galima tik tiems vartotojams, kurie kompetentingam subjektui pateikė prašymą, suteikiantį teisę jiems atstovauti. Toks modelis pasirinktas todėl, kad Latvijos teisinė sistema neleidžia priteisti konkrečios kompensacijos neapibrėžtam vartotojų skaičiui neįvertinus kiekvieno atskiro vartotojo patirtos žalos. 2023 m. Estijoje³⁷ direktyvos perkėlimas į nacionalinę teisę vis dar buvo ankstyvojoje teisės akto rengimo stadijoje – jis įtrauktas į Estijos teisingumo ministerijos 2023 m. darbo planą, todėl dar negalima pasakyti, koks modelis bus pasirinktas.

32 Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, „Collective redress in the Member States of the European Union. STUDY Requested by the JURI committee“ (European Parliament, 2018), 23, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/608829/IPOL_STU\(2018\)608829_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/608829/IPOL_STU(2018)608829_EN.pdf).

33 *Ibid.*, 24.

34 *Ibid.*, 25.

35 *Ibid.*, 25.

36 Andris Tauriņš, et al., „Collective Redress Directive: what will it bring for businesses and consumers?“, Sorainen, 2023 m. balandžio 3 d., <https://www.sorainen.com/publications/collective-redress-directive-what-will-it-bring-for-businesses-and-consumers/>.

37 *Ibid.*

Išvados

1. Kolektyvinio vartotojų teisių gynimo poreikį lemia įvairios priežastys, kurios, *viena vertus*, gali būti susijusios su nukentėjusio vartotojo netikrumu dėl savo teisių arba dėl to, kokie procedūriniai mechanizmai jam kaip vartotojui yra prieinami. *Antra vertus*, priežastys gali būti susijusios su vartotojų patiriamu bejėgiškumo jausmu, neryžtingumu arba tiesiog psichologiniu nenoru imtis teisinių veiksmų. Be to, poreikiui ginti savo teises kolektyviniu, o ne individualiu būdu įtakos gali turėti ir tikimybė, kad teisinės gynybos išlaidos gali būti didesnės, palyginti su individualaus veiksmo išdavoje gaunama nauda. Todėl, siekiant įveikti panašaus pobūdžio vartotojų patiriamas kliūtis, būtini kolektyvinio žalos atlyginimo mechanizmai.
2. Atstovaujамųjų ieškinių direktyva (ES) 2020/1828 taikoma ieškiniams, kuriais siekiama ginti direktyvos I priede išvardytuose Sąjungos aktuose nurodytus kolektyvinius vartotojų interesus, siekiant užtikrinti sklandų vidaus rinkos veikimą. Pagal direktyvos nuostatas, teikiant atstovaujамąjį ieškinį, vartotojai nėra laikomi ieškovais, o pareiškiant ieškinį dėl uždraudžiamųjų priemonių taikymo apskritai nereikalaujama vartotojų dalyvavimo procese.
3. Viena iš galimybių siekiant užtikrinti atstovaujамųjų ieškinių finansavimą yra fondo, kuris galėtų teikti finansinę paramą reikalavimus atitinkantiems subjektams arba individualiems ieškovams, veikiantiems vartotojų grupės vardu, įsteigimas. Toks fondas turėtų būti pajėgus užpildyti spragą, kai nėra kitų finansavimo šaltinių, o į fondą galėtų būti nukreiptos lėšos, gautos iš atsakovų mokamų administracinių baudų už konkurencijos arba vartotojų teisių pažeidimus.
4. Direktyva (ES) 2020/1828 leidžia valstybėms narėms nustatyti taisykles dėl vartotojų valios išraiškos būdo, t. y. leidžiamas tiek *opt-in*, tiek *opt-out* modelis. Lietuvoje atstovaujамuosiuose ieškiniuose pasirinktas *opt-in* principas, kuris taikomas ir grupės ieškiniuose. Todėl tik tie vartotojai, kurie pateikė pareiškimą, kad sutinka, jog jų interesams būtų atstovaujama pareikštame ieškinyje, gali būti atstovaujami ir naudotis žalos atlyginimo priemonėmis.
5. Vartotojų teisių apsaugos efektyvumo prasme, ypač turint tikslą paskatinti atstovaujамojo ieškinio proceso veikimą, vartotojams palankesnis yra *opt-out* modelis, kai visos nukentėjusios šalys yra automatiškai saistomos proceso rezultatų, jos gali pasitraukti iš grupės pateikdamos aiškų pareiškimą, tačiau neprarasdamos teisės į individualius ieškinius. Šis modelis itin tinka nedidelių ir išsklaidytų nuostolių atveju.

Protecting the Collective Interests of Consumers in a Representative Action

Mykolas Romeris University Law School
 Institute of Private Law
Assoc. prof. Lina Novikovienė
 E-mail: linan@mruni.eu

Mykolas Romeris University Law School
Andrėja Novikovaite
 E-mail: annovikovaite@stud.mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-23-01-09

Summary. On 25 June 2023, Law No XIV-1472 amending Articles 13¹, 30, 32, 33, 34 and the Annex to Law No I-657 of the Republic of Lithuania on the Protection of Consumer Rights entered into force. It supplemented the Law on the Protection of Consumer Rights with provisions on the collective defence of consumer rights and introduced the institute of a representative action. The amendments to the Law on the Protection of Consumer Rights not only contribute to the more effective protection of the collective interests of consumers, but also enable consumers to be represented by authorised consumer associations.

Collective actions have the potential to resolve problems that individual litigation cannot solve, so representative actions contribute to the collective interests of consumers. Representative actions can be brought to defend the collective interests of consumers listed in Annex I of the Union acts included in the Representative Actions Directive (EU) 2020/1828.

Representative actions can be brought for injunctive and equitable measures. In a representative action, consumers are not considered as claimants; in an action for injunctive measures, the participation of consumers is not required at all.

In Lithuania, the opt-in principle has been chosen for representative actions and is also applied in class actions. Therefore, only those consumers who have made a declaration that they agree to have their interests represented in the action can be represented and have access to redress.

Keywords: consumer protection; consumer disputes; representative actions; class actions; collective consumer redress.